

Чарльз Едвард Мерріам

(1874-1953) – відомий американський учений, один з творців сучасної політичної науки. Майже вся його наукова діяльність пов'язана з Чиказьким університетом, де з 1923 р. до 1940 р. очолював відділення політичної науки, в рамках якого сформувалася чиказька школа політичних досліджень. У своїх роботах розвивав біхевіористичний підхід у вивченні політичних феноменів. Розробляючи нову методологію наукового аналізу, обґрунтував необхідність міждисциплінарних досліджень, широкого використання кількісних методів, наполягав на тісному зв'язку політичної науки з дійсністю. Мерріам по суті стояв біля витоків формування нових напрямів політичних досліджень, він вніс великий внесок у вивчення феномена політичної влади та теорії демократії; у дослідження американської партійної системи і політичного лідерства; в осмислення проблем громадянського виховання.

Основні праці: *«Американська партійна система»* (1922), *«Нові аспекти політики»* (1925), *«Що таке демократія?»* (1941) та ін.

Можна підсумувати досягнення в галузі політичних досліджень, отримані за час популярності теорії природного права, приблизно за сто років, наступним чином:

1. Прагнення до порівняння різних типів політичних ідей, інститутів, процесів, до вивчення їх схожості та відмінностей.

2. Прагнення до більш глибокого аналізу економічних сил та їх ставлення до політичних процесів, часом аж до економічної інтерпретації всіх політичних явищ. При цьому порівняльна легкість кількісного вимірювання певних економічних фактів у значній мірі полегшує процес, у

дійсності означаючи розширення «економічного» за межі загальноприйнятого вживання цього терміна.

3. Прагнення до розгляду соціальних сил у їх зв'язку з політичними процесами. Часом це набуває форми соціальної інтерпретації всіх політичних фактів.

4. Прагнення до дослідження географічного середовища та його впливу на політичні феномени і процеси.

5. Прагнення до більш глибокого вивчення сукупності фактів етнічного та біологічного характеру та їх відношення до політичних сил.

6. Усі ці прагнення встановлюють інші взаємовідносини між політичними феноменами і всім їхнім оточенням, як соціальним, так і фізичним. Аналогічні дослідження були зроблені у свій час Боденом і Монтеस्क'є, однак вони носили більш спрощений характер порівняно з попередніми, більш детальними і ретельними розробками.

7. Прагнення до вивчення походження політичних ідей та інститутів. Це спільний продукт історії та біології з властивим обом визнанням важливості історичного росту і розвитку в еволюційній теорії життя. З середини ХІХ століття вона панує над усією політичною думкою.

8. Загальне прагнення поєднати дослідження з позицій навколишнього середовища (економічного, соціального, фізичного), взятого в цілому, з генетичним або еволюційним підходом може реалізуватися в глибоких і по суті революційних змінах політичного мислення. І це, безперечно, справедливо порівняно зі статичною доктриною схоластики або з абсолютистськими тенденціями школи мислення.

9. Прагнення до більш широкого використання кількісного виміру політичних явищ. Певною мірою вимір прийняв форму статистики або математичного аналізу політичних процесів. Найважливіший захід, за допомогою якого це вимірювання здійснювалося, – перепис, який надав досліднику та аналітику величезну масу матеріалу. Можна назвати дві дисципліни, в яких кількісні методи застосовувалися з особливим успіхом. Це антропологія і психологія, в цьому плані досягнуті помітні результати.

10. Політична психологія не отримала за весь цей час відповідного розвитку. Всі ці тенденції, складають, можна сказати,

найбільш важливі зміни в природі політичного мислення аж до сьогодення.

Основні труднощі в просуванні на шляху наукового вивчення управління полягають у наступному: 1. Недолік вичерпного набору даних про політичні явища з відповідною їх класифікацією та аналізом. 2. Схильність до расового, класового, націоналістичного нахилу в інтерпретації доступних даних. 3. Брак достатньо чітких стандартів вимірювання і точного знання про послідовність процесів.

1. Парадокс політики полягає в тому, що для збереження єдності в боротьбі з внутрішніми та зовнішніми ворогами треба підтримувати в ньому дисципліну, а проте ця жорстка дисципліна руйнує ті життєві сили ініціативи, критицизму та реорганізації, без яких влада об'єднання може бути втрачена. Має бути повна відповідність із загальною сукупністю правил і норм, встановлених державою, в іншому випадку не вдасться уникнути анархії. Але всередині об'єднання необхідно і розумний простір для свободи критики, заперечень, для пропозицій і винахідливості. Очевидно, що становище науки в цій ситуації досить складне через свідоме зіткнення між інтересом групи і наукою чи через несвідоме відхилення від наукового дослідження.

2. Через неоднорідність політичних явищ є труднощі у встановленні чітких каузальних зв'язків між ними. Знаючи про хід подій, ми виявляємо так багато перемінних причин, що не завжди можемо вказати саме на ту, яка безпосередньо їх викликала. З тієї ж причини важко дійти до згоди щодо розумної чи наукової політики і складно передбачити майбутні події.

3. Труднощі у відділенні особистості спостерігача від соціальної ситуації, частиною якої він є, і досягнення об'єктивного ставлення дослідника до досліджуваних явищ. В цьому, можливо, полягає основна точка зіткнень в оцінці політичного процесу. Класи, раси і всі інші види спільнот висувають так звані принципи, які є породженням їх власних інтересів і, можливо, несвідомо виходять з цих інтересів у ході загального використання. Так, політичне теоретизування так чи інакше є завуальованою в більшій або меншій мірі пропагандою певних інтересів.

У теорії можливі елементи істини або науки, проте істина так розцвічена інтересами тих, хто висуває цю теорію, що не відрізняється справжньою і незмінною цінністю. Думки більшості

видатних філософів, представників певної раси і нації щодо їх достоїнств потребують, майже без винятку, серйозного уточнення. Те ж саме можна сказати про захисників економічних класів та інших видів спільнот. За останні сто років був досягнутий певний прогрес у відмежуванні того, хто вивчає політику, від його навколишнього оточення, але отруйна пропаганда періоду війни і ставлення один до одного націоналістично налаштованих учених свідчать про те, що поки здобуто невеликий прогрес. Політологи часто не тільки ставали пропагандистами, а й підкоряли своїй меті – захисту і досягненню націоналістичних цілей – діяльність усіх інших учених.

4. Труднощі в освоєнні механізму чіткого вимірювання політичних феноменів. Аж до останнього часу воно було спрощеним і нерозбірливим. Тільки з розвитком сучасної статистики з'явилася певна чіткість і точність у політичному фактологічному матеріалі. І донині існує чимало, мабуть, непереборних перешкод. Тому розробка адекватного механізму огляду політичних сил ще попереду.

5. Четверта проблема полягає у відсутності того, що в природознавстві називається контрольованим експериментом. Фізик-дослідник висуває тимчасову гіпотезу, намагаючись, за можливістю, її перевірити за допомогою експерименту, що проводиться під його керівництвом і контролем. Ці експерименти він може повторювати доти, доки не переконається в істинності чи хибності своєї гіпотези. Однак такі експерименти, мабуть, недоступні тим, хто вивчає політологію або іншу суспільствознавчу науку. Разом з тим реальні політичні процеси поступово відтворюються в різних точках світу і на різних стадіях. У разі повторення цих процесів можна відновити спостереження і тим самим перевірити зроблені висновки. Для цього, однак, необхідно відпрацювати більш точний механізм. Він, можливо, буде отриманий в результаті розвитку сучасної психології або соціальної психології, які, мабуть, мають потрібні засоби вивчення типів спілкування і поведінки. Або ж цей механізм з'явиться в ході статистичного виміру тих процесів, які постійно повторюються майже в незмінному вигляді і, як з'ясовується при достатній чіткості аналізу та завзятості, практично в тій же послідовності.

Здається, ми стоїмо на порозі дуже важливих змін у масштабах і методах дослідження політики, а можливо, суспільних наук у

цілому. У чому б не уклалися інші досягнення, два, як з'ясовується, неминучі. Одне стосується інтенсифікації досліджень, інше – посилення інтеграції наукових пошуків у сфері політичних відносин. Можливо, це неминуче в перехідний період, коли коло дослідників незначне і небезпечні ситуації скоріше вимагають дій, ніж вивчення питання. Однак поступово настає час більшої концентрації зусиль.

Насправді він вже прийшов. Таким же чином, мабуть, відбувається і глибока інтеграція самих суспільних наук, які в ході необхідного процесу диференціації нерідко були занадто ізольовані один від одного. Маючи справу з такими серйозними проблемами, як покарання і запобігання злочинів, алкоголізм, суперечливе питання про міграцію людей, ставлення до негрів, широке коло питань розвитку промисловості і сільського господарства, стає зрозумілим, що ні факти, ні розробки економічної науки, ні політологія, ні історія не можуть поодиноці дати їм адекватний аналіз та інтерпретацію.

Насправді політика та економіка ніколи не були відокремлені один від одного. Практично немає такого політичного руху, в якому не відображалися б економічні інтереси, або такої економічної системи, в збереженні якої політичний порядок не виступав би визначальним чинником.

Одна з основних проблем соціальної організації – це відношення між економічними і політичними частинами організації і владою. Воно впливає на характер організацій міського, державного, національного і міжнародного рівня.

Існує безліч методів впливу на соціальні відхилення через право, релігію, за допомогою економічних і соціальних санкцій. Але як вони з'єднуються в разі людського спілкування? Чи є це проблемою для будь-якої однієї з цих дисциплін? Чи не буде жахливою помилкою розділити їх, не з'єднавши знову?

Зрештою, не так уже й важливо, як називається це інтегроване знання – соціологією чи антропологією, економічною наукою чи політологією. Найважливіше те, що досягнуто, зберігається певна точка зору і контакти між різними галузями соціального пізнання; що часткова обробка даних не означає згортання і обмеження дій соціальних спостерігачів і аналітиків.

Для дослідника політики ще важливіша інтеграція соціальної науки з досягненнями того, що називається природничою наукою, –

возз'єднання природничих і «неприродничих» наук. Все більше і більше стає зрозумілим, що останнє слово в поведінці людини належить науці, що соціальні і політичні наслідки застосування природознавства надзвичайно важливі. Часом здається, що це краще засвоїли вчені-природознавці, ніж суспільствознавці, які часом вважають малоімовірним науковий соціальний контроль за поведінкою людей.

Біологія, психологія, антропологія, психопатологія, медицина, наука про Землю прагнуть до використання результатів своїх досліджень у соціальних ситуаціях. Їх представники всюди – в Конгресі, в центрах, в суді, в складі персоналу. Як ставиться до цих нових напрямків зі всіма їхніми претензіями політологія та інші соціальні науки? Чи будемо ми тримати їх на відстані, цих учених-природників, або піддамо остракізму, поки вони не підкоряться нашими законами; забалотуємо їх або ж просто проігноруємо і підемо своїм шляхом? Ні, нам не можна залишити їх, хоча у вчених-природників може бути чимало соціальних забобонів. Якщо вони хочуть правити світом, то повинні дізнатися і, безсумнівно, ще дізнаються набагато більше про політику і соціальні відносини. Вони, можливо, більше нас знаходяться під враженням важливості соціальних наслідків використання природознавства.

Не варто уникати питання про те, чи існує якийсь зв'язок між психологічними і біологічними відмінностями і системами правління. Природа і розподіл рівності людей досліджуються в даний час психологами, і політологія не може відійти від вивчення можливостей у розвитку психології, а необачність частини поборників активного застосування IQ не може відвести від усвідомлення серйозності всіх пов'язаних з цим проблем.

Чи впливають сучасні наукові доктрини спадковості і євгеніки на основи нашого політичного та економічного порядку? Чайлд у своїх розробках фізіологічних основ поведінки і Херрік у дослідженнях неврологічних основ поведінки тварин підняли чимало цікавих проблем, що межують з політичною поведінкою. Яке відношення вони мають до наших пошуків політичних істин?

Який вплив здійснюють науки про Землю, такі, як геологія і географія, на проблеми політики? Яка роль навколишнього середовища в сукупному продукті правління? У чому зійдуться генетик, фахівець з питань навколишнього середовища, дослідник

проблем соціального і політичного контролю, як вони об'єднують результати своїх досліджень і почнуть пошуки нових?

Що робити з розгалуженими уявленнями, що відкриваються на задньому плані нашого соціального мислення? Ми знайомі з економічною інтерпретацією політики, але хіба немає й інших, не менш значущих, але недосліджених сфер? Доктор Мейо, мені здається, сказав би, що якщо людина – завзятий радикал або реакціонер, то з ним краще не сперечатися, а відправити в клініку. Нав'язливу ідею або істерію можна віднести до спазму прямої кишки або порушеного сольового балансу, кров'яного тиску або відсутності «необхідного синтезу» або якоїсь іншої медико-психологічної причини настільки барвисто описаного тут типу. Як впливають стомлення, дієта, почуття на політичне мислення і дії? Рано чи пізно ми виявимо, що необхідно звертатися до найрізноманітніших сфер політичного мислення, визначаючи їх ставлення до політичної поведінки і контролю. Цей процес можна відкласти, але ненадовго.

Який вплив виявлених антропологами ранніх примітивних пережитків людини на її політичну і соціальну природу? Я не наполягаю на певному зв'язку між зборами з висунення кандидатур на виборні посади та індійським танцем війни, однак можна знайти приклади і трохи кращі.

Чи можна за допомогою цих нових елементів і розроблених матеріалів створити науку про політичне або, в більш широкому значенні, про соціальну поведінку? Можливо, й ні, враховуючи їх недостатню вивченість, але, зазирнувши трохи вперед, ми виявимо чимало цікавих можливостей.

У будь-якому випадку зрозуміло, що треба переглянути основні проблеми політичної організації і поведінки у світлі нових відкриттів і тенденцій; знову проаналізувати природу народного правління, характер і сферу загального інтересу в управлінні і методи його використання; треба закликати науку, яка може викликати війну, покінчити з нею. Механізм і процеси політики повинні стати об'єктами більш ретельного, ніж раніше, аналізу, з більш широким охопленням проблем і під різними кутами зору.

Усі логічні обґрунтування і методи правління визначаються в наш час, з одного боку, людьми типу Леніна, Муссоліні, Ганді, з іншого – типу Ейнштейна, Едісона. З якого матеріалу буде виткана політична тканина наступної епохи, як не з більш інтелектуального,

наукового розуміння та оцінки процесів соціального і політичного контролю? Якщо не зможуть допомогти вчені, то знайдеться чимало волонтерів, які запропонують свої послуги, але деякі з них можуть бути і впертими, і жорсткими.

Особливе моделювання проблеми, спеціальні технологічні розробки статистичного, антропологічного, психологічного чи іншого плану – все це не настільки важливо. Не має значення і назва результату. Важливо те, що політологія та інші суспільні науки орієнтуються один на одного, що суспільствознавство і природознавство йдуть пліч-о-пліч, об'єднуючи свої зусилля і вирішуючи найбільше завдання, яке коли-небудь стояло перед людством, – раціональне пізнання і контроль поведінки людей.

Деякі спробують довести, що значна інтенсифікація та розширення сфер дослідження нереальні, тобто, нова інтеграція мало ймовірна. Можливо, це і так. Чи під силу одній людині одночасно володіти необхідними знаннями в галузі права, політики, медицини, психології, економіки, соціології, статистики і т. д.? Дійсно, чи реально це? Однак чи можна бути обізнаним у питаннях політики і одночасно невігласом в основних проблемах людської поведінки? Дилема політики – одна з характерних рис нашого часу, а можливо, саме час просто неймовірний. Одна з основних трагедій наших днів – висока спеціалізація знань і відсутність згуртованості в питаннях вищої мудрості. На все наше мислення і поведінку лягає тінь.

Друкується за: Мерриам Ч. Новые аспекты политики / Ч. Мерриам // Антология мировой политической мысли. В 5-ти томах. – Т. 2. – М.: Мысль, 1997. – С. 176–184.